

Grafiti in street art kot mobilizacijska praksa

Primer antikapitalističnega bloka na vstajah 2012–2013 v Sloveniji

Abstract

Graffiti and street art as mobilising practice: Case study of anti-capitalist block in uprisings of 2012–2013 in Slovenia

Mobilisation practices of uprisings and direct actions have become a significant factor in studying demonstrations and social movements in the past few years. However, the process of studying these mobilisation practices is limited mostly to the influence of information technology and social networks as the free and unlimited practices, which significantly form uprisings and protests of the new autonomous movements around the world. In this article, I considered the analysis of graffiti and street art being those mobilisation practices whose mobilisation potential and meaning remain poorly investigated. The role of graffiti as a mobilisation tool was explored twofold: first, through the analysis of the mobilisation graffiti and street art of the Anti-capitalist Block (AKAP) during the Slovenian uprisings that took place in the winter of 2012–13 and, secondly, through the reconsideration of the theory of hegemony. My purpose was to place such mobilisation tool within the context of other mobilisation practices and in the field of non-hegemonism, alongside the information technology. The article is a part of a broader research of the mobilisation practices of the Anti-capitalist Block during the Slovenian uprisings.

Keywords: mobilization practices, street art, graffiti, uprisings, Anti-capitalist Block

Monika Krojej is a culturologist and a PhD student of Balkan Studies at the Faculty of Social Sciences at the University of Ljubljana. (monikakrojej@gmail.com)

Povzetek

Mobilizacijske prakse vstaj in direktnih akcij zadnjih nekaj let so postale pomemben dejavnik v raziskovanju protestov in družbenih gibanj. Njihovo proučevanje se večinoma omejuje na vplive informacijskih tehnologij in družbenih omrežij kot tistih domnevno svobodnih in neomejenih praks, ki pomembno oblikujejo vstaje in proteste novih avtonomnih gibanj po svetu. V pričujočem članku se je avtorica lotila analize grafitov in *street arta* kot tiste mobilizacijske prakse, katere mobilizacijski potencial in pomen je za zdaj še slabo raziskan. Na podlagi analize mobilizacijskih grafitov in *street arta* antikapitalističnega bloka (AKAP) na vstajah pozimi 2012–2013 v Sloveniji in študija teorije hegemonije poskuša odgovoriti na vprašanje, kakšno vlogo imajo grafiti kot mobilizacijsko orodje. Namen članka je umestitev tovrstnega mobilizacijskega orodja v kontekst drugih mobilizacijskih praks in jih poleg informacijskih tehnologij postaviti na področje nehegemonosti. Članek je del širše raziskave mobilizacijskih orodij AKAP-bloka na slovenskih vstajah.

Ključne besede: mobilizacijske prakse, grafiti, slovenske vstaje, antikapitalistični blok

Monika Krojej je kulturologinja in doktorska študentka Balkanskih študij na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. (monikakrojej@gmail.com)

Uvod

Protesti, ki so se po svetu razplamteli v zadnjih letih, so med mobilizacijskimi praksami popularizirali predvsem uporabo novih družbenih omrežij in novih tehnologij. Zato se je večina raziskovalcev pri raziskovanju vstajniških praks usmerila predvsem na družbena omrežja, ob strani pa je velikokrat pustila druga mobilizacijska orodja, ki jih uporabljajo predvsem skupine, ki se zavzemajo za radikalne družbene in sistemske spremembe in ki so velikokrat gibalno vstajniškega vrenja.

Vstaje, ki smo jim bili v Sloveniji priča v zimi 2012–2013, je v Ljubljani sooblikoval tudi dobro organiziran antikapitalistični blok (v nadaljevanju AKAP-blok), pod okriljem katerega so se združile različne protiavtoritarnе skupine. V svojem delovanju na protestih je AKAP-blok uporabljal različne metode, od grafitiranja in lepljenja nalepk, deljenja tiskanih letakov, posebnih izdaj časopisov, alternativnih radijskih oddaj, spletnih objav in transparentov, do karnevalskih dodatkov itd. V grobem bi lahko mobilizacijske taktike bloka razvrstili na informacijske tehnologije, tiskana gradiva, transparente, »artistične« prakse ter grafito in *street art*.

Prav zaradi manka analiz *street arta* in grafitov kot mobilizacijskega orodja sem se namenila v pričujočem članku analizirati, opredeliti in umestiti tovrstno prakso med druge mobilizacijske prakse. V nasprotju s številnimi drugimi raziskovalci mobilizacijskih praks pred nami ne bom merila dejanskega učinka tovrstnih praks, ampak bom na podlagi analize zbranih vstajniških grafitov in nalepk poskušala opredeliti njihovo vlogo v okviru drugih mobilizacijskih praks. Teoretski okvir bom gradila na eni strani na sodobnih mobilizacijskih teorijah vstajniškega vala po svetu, na drugi pa bom osnovno definicijo grafitov in *street arta* povzela po Velikonji (2008).

Mobilizacijske prakse vstajniških gibanj

Mobilizacijske prakse in nova družbena gibanja so bili deležni številnih analiz in posledično teorij. V povezavi z novimi družbenimi gibanji in novimi oblikami vstaj in protestov se večinoma kot najpomembnejše novo mobilizacijsko orodje omenjajo družbena omrežja. Grafiti kot mobilizacijsko sredstvo v sodobnih teorijah in literaturi še nimajo svojega prostora, čeprav trdim, da so tudi eden pomembnih nosilcev sporočila nehegemonskosti.

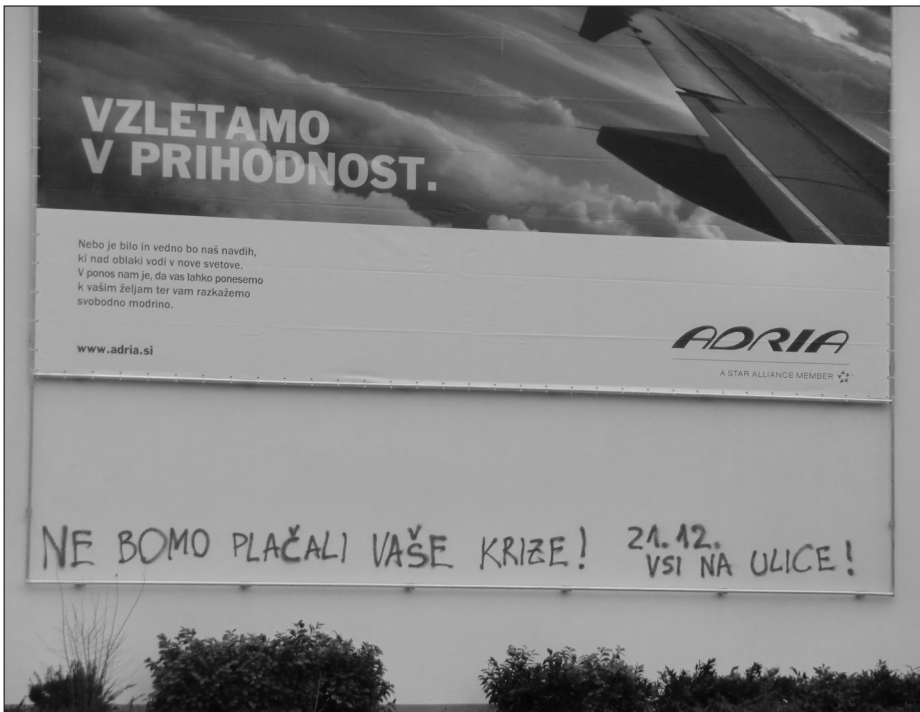
Pri teoretskem okviru mobilizacijskih praks bom sledila teoriji Boekkooi in dr., ki so v procesu mobilizacije prepoznali dve mobilizacijski stopnji, to sta mobilizacija organizatorjev protesta in mobilizacija udeležencev protesta. Prva zajema aktiviste, ki so vključeni v začetno fazo organizacije dogodka in se tudi odločajo za mobilizacijske strategije, medtem ko je druga mobilizacijska faza skoncentrirana na mobilizacijo preostalih udeležencev (Boekkooi in dr., 2011: 221–239). Menim, da sta pri vzpostavljanju mreže udeležencev oz. mobiliziranju

potencialnih udeležencev (kljub morda drugačnim vtisom o širšem delovanju vstajniških demonstracij) obe enako pomembni.

Prva faza mobilizacije

»Vse skupine, organizacije, posameznike in posameznice ... zato pozivamo, da se v svojih lokalnih okoljih združujemo v odprtih skupščinah, ki se lahko pozneje povežejo med seboj. Skupaj si vzemimo nazaj svoja življenja!« (Črna luknja, 2012)

Začetna mobilizacijska faza je pomembna z več vidikov, saj se takrat oblikuje morebitna koalicija/zavezništvo skupin ali akterjev, ki skupaj sooblikujejo akcijo. Odločitve aktivistov imajo v teh začetnih fazah ključno vlogo pri tem, kako in kdaj bodo udeleženci mobilizirani, in posledično odločilno vplivajo na samo kompozicijo demonstracije (ibid., 2011: 221). V tej fazi smo priča številnim sestankom, o katerih David Graeber meni, da so na nek način celo pomembnejši od same akcije, saj gre za cone družbenih eksperimentov (Graeber, 2009: 286). Zato so zelo pomembne tudi vezi med posamezniki ali skupinami. Velikokrat se v prvi mobilizacijski fazi med seboj povežejo afinitetne skupine. Graeber jih opiše kot »manjše skupine ljudi, ki čutijo, da imajo nekaj skupnega, in se odločijo, da bodo skupaj delale na določenem projektu« (ibid.: 288). Afinitetne skupine lahko gradijo sodelovanje na

Grafit *Ne bomo plačali vaše krize!* (Foto: Monika Kropelj)

skupnih načelih, skupnem cilju/mnenju o določeni problematiki ali skupnih aktivnostih. Mobilizaciji pri kolektivni akciji prek osebnih poznanstev oz. socialnih mrež, v katere so vključeni posamezniki, pomembno vlogo pripisujeta tudi della Porta in Mario (2006: 117). Menita, da so te tesne vezi in poznanstva še zlasti pomembni pri radikalnejših oblikah kolektivne akcije, kjer je za posameznike še pomembnejše, da so med seboj povezani. Za grafitarske/nalepkarske akcije, ki so večinoma izvedene kot ilegalne nočne subverzivne akcije, je potrebno prav to – medsebojna povezanost in zaupanje, usklajeno delovanje, premišljene poteze in tovarišstvo. Tovrstne akcije niso nikoli namenjene širšim skupinam, saj bi lahko nepremišljeno delovanje ali nepovezanost ogrozila skupino ali poznejše delovanje celotne (sub) politične skupine oz. zaveznitva.

Koalicija, ki se je na vstajah oblikovala v AKAP-blok, je bila sestavljena iz raznolikih bodisi že obstoječih skupin, iniciativ oz. gibanj, ali tistih, ki so nastale v času vstaj kot odgovor na družbene razmere. Združeval je »antiavtoritarne, antifašistične, anarhistične, radikalne, emancipatorne in avtonomne kolektive, pobude in posameznike« (Zdravković, 2014: 55). Skupna stališča so se oblikovala na odborih in sestankih, ki so potekali pred posameznimi vstajami, se pravi v prvih fazah mobilizacije posameznih direktnih akcij. V to fazo uvrščamo tudi usklajevanje glede direktnih akcij. To je priprava sloganov, morebitnih šablon, dogovarjanje o izvedbi akcije (čas, kraj, število oseb, kdo itd.), nabava opreme, materiala, ustvarjanje grafične podobe nalepk, tiskanje nalepk itd. Samo grafitarsko akcijo/lepljenje nalepk bi lahko torej najpogosteje, a ne vedno, uvrstili v prvo fazo mobilizacije (tovrstna aktivnost lahko poteka tudi med samim protestom ali akcijo in je zato v takih primerih del druge mobilizacijske faze). Ko so grafiti oz. nalepke enkrat napisani ali nalepljeni na stene, zidove, prometne znake itd., je njihova vloga mobiliziranje širših množic, sporočila teh sloganov pa (če te funkcije nimajo že prej) preidejo v drugo mobilizacijsko fazo.

Druga faza mobilizacije

V drugi fazi so aktivnosti namenjene mobilizaciji širših množic. Bennet in Segerberg (2012: 739–768) pri raziskavah protestov oz. vstaj zadnjih let ugotavljata, da se je razvil nov model participacije. Razvijeta koncept povezovalne akcije, pri kateri akcija zaradi neformalne in sproščene komunikacije med dobrimi znanci in celo prijatelji, postane bolj osebna kot v primeru, ko se akterji povezujejo na podlagi skupinske identitete, članstva ali ideologije. Vstaje v Sloveniji so v duhu časa potekale pod močnim vplivom protestov drugod po Evropi, ZDA in na Bližnjem vzhodu ter jih ne moremo zreducirati zgolj na eno ali sorodne ideološke opredelitve ali skupine, ki so med seboj usklajene. Kot zapišeta že Negri in Hardt, vzpostavitev multitudine in s tem vstajniškega dogodka ni proces zlitja ali poenotenja, ampak prej sprožanje množenja singularitet, ki jih sestavljajo trajajoča srečanja v skupnem (Hardt in Negri, 2010: 317). Navsezadnje so na vstaje zlasti v Ljubljani

prišli tudi neofašisti, ki se prav tako artikulirajo proti neoliberalizmu in kapitalizmu.¹

Andauiza in dr. (2013: 750–764) ugotavljajo, da so bili tudi protesti gibanja 15M² primer t. i. povezovalne akcije³ in da so se njihovi mobilizacijski vzorci razlikovali od drugih protestov prav zaradi pomembnega vpliva digitalnih medijev na mobilizacijo. Menijo, da so imeli protesti 15M nekatere ključne značilnosti, ki te vstaje ločujejo od predhodnih. To je 1. kritika demokratičnih institucij, politikov, bankirjev, boj za socialno pravičnost, vendar tudi participacijo, transparentnost itd., 2. demonstranti so videli obstoječe politike in stranke kot ključni problem, protesti so bili reakcija na nezmožnost politike, da prepreči ekonomske probleme, in 3. demonstracije so bile nepričakovane – tudi za informirane državljane, ki spremljajo tradicionalne medije.

Logiko povezovalne akcije seveda lahko opazimo tudi v vstajah v Sloveniji, ki so potekale po podobnem principu kot drugod, ko govorimo o AKAP-bloku, pa vendarle ugotavljam, da se je blok tako v prvi kot drugi fazi mobilizacije oblikoval tudi in predvsem na podlagi osebnih prepričanj, poznanstev in tesnih (tovariških) vezi. Ker pa se na tem mestu dotikamo predvsem grafitov in *street arta* kot mobilizacijskega gradiva, ne smemo izključiti tudi vloge osebnega izražanja, ki je v domeni pisca grafitov.

Grafiti in *street art* kot mobilizacijska praksa

Grafite in *street art* težko povežemo s klasičnimi mobilizacijskimi instrumenti, kot so uradni nagovori/pozivi in vabila. Zato se bom pri raziskovanju in analizi grafitov in *street arta* opirala na teoretsko opredelitev Mitje Velikonje, ki grafite in *street art* opredeli skozi estetsko formo, ilegalnost, družbeno kritičnost in nehegemonskost (Velikonja, 2008: 26–32). Prav zadnja bo za to analizo najpomembnejša. Velikonja jo namreč umesti nasproti protihegemoniji, ki jo Gramsci opredeli kot revolucionarno aktivnost, ki se vzpostavlja od spodaj navzgor proti obstoječi vlada-

¹ Danes tako rekoč vsak dan nastajajo nove skupine na desnem robu, ki delno povzemajo avtonomistične prakse. Med bolj vidnimi je italijansko neofašistično gibanje CasaPound, ki posnemovalce dobiva tudi v drugih državah, na primer v Španiji. Čedalje bolj v ospredje stopa tudi »identitarno gibanje«, ki se je iz Francije hitro razširilo po Evropi in s tem tudi k nam. Njihovo prisotnost lahko danes opazimo preko številnih nalepk na avtobusnih postajah in uličnih svetilkah. Avtonomni nacionalisti so bili v prejšnjem desetletju morda najbolj očitni primer posnemanja organizacijskih in drugih praks radikalne leve. Njihovo prisotnost je bilo mogoče opaziti tudi na zidovih, v zadnjem času pa je pobuda v zatonu predvsem zaradi »konkurenčnih« organizacij in skupin na skrajni desnici.

² Protestno gibanje, ki je začelo svoj pohod na trge večjih španskih mestih 15. maja 2011 kot upor proti nadvladi korporacij in varčevalni politiki. Zahtevali so participativno demokracijo in uveljavljali organizacijsko načelo povezovanja v skupnosti ter ustvarjanje solidarnostnih mrež.

³ Ena takšnih povezovalnih akcij so npr. tudi »cacerolade« (glej npr. European March for Refugee Rights, b. d.).

joči eliti/hegemoniji, vendar »vseskozi z ambicijo po nacionalni hegemoniji« (Lukšič in Kurnik, 2000: 53). V nasprotju s protihegemonijo se po mnenju Velikonje nehegemonija »slednjemu zavestno odpoveduje in išče poti uvajanja neavtoritarne ureditve, antipolitike na konradovski način, ki ne zahteva oblasti, ampak svobodo, ne novih hierarhij, pač pa enakopravnost v različnosti.« (Velikonja, 2008: 31)

Grafiti in *street art* so eni tistih mobilizacijskih materialov, ki imajo skoraj neomejen doseg. Še več, na zidovih ostanejo na eni strani kot pričevalci dogajanj in zahtev in na drugi kot ideje, ki jih je mogoče pokomentirati oz. subvertirati. Kot meni Velikonja, so grafiti in *street art* eden pomembnejših medijev subpolitičnih skupin »na oni strani dominantnih diskurzov«, ki so sicer v komunikacijskem in političnem deficitu (ibid.: 32). Tako ponujajo dragocene in pomembne alternative in spreminjajo urbani prostor. Postavljajo se kot alternativa poplavi reklamnih oglasov na eni strani, zaradi začasnosti in nenehne spremenljivosti pa so tudi eno redkih komunikacijskih orodij, ki so tako rekoč neomejena. Dotaknejo se lahko vsakega človeka, ki se sprehodi mimo, in nasprotno, vsakdo se lahko dotakne njih – vsak jih lahko spremeni, komentira, subvertira, izbriše itd. Zato poleg družbenih omrežij ostajajo na nek način svobodni, spremenljivi, vendar v nasprotju z njimi niso omejeni z uporabniškimi računi, dostopom do spleta, opreme itd. Njihovo omejitev postavlja morda le kreativnost, drznost ali nedostopnost potrebnih pripomočkov.

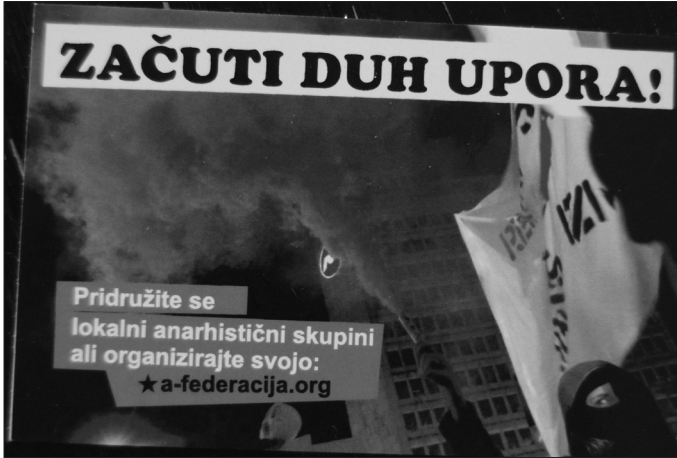
Politični grafiti tako ohranjajo komunikacijski pomen v subkulturah in subpolitikah, priznavani so kot del *undergrounda*, marginaliziranih skupin in skupin brez glasu. Tudi v slovenskem prostoru so prisotni že dolgo, tako prek subpolitik in subkultur, navijaških skupin, marginalcev kot drugih posameznikov. Na slovenskih fasadah smo brali že vse, od anti-NATO grafitov, grafitov proti politikom/politikam/strankam, do propagandnih grafitov in grafitov, afirmativnih do določenih skupin (glej npr. Abram in dr., 2008; Kropelj, 2007). Nenehno pa smo pričali tudi grafi-tarskim/nalepkarskim bitkam (Kropelj, 2008; Velikonja, 2011).

Vendar pa tako v slovenskem kot svetovnem merilu še nismo naleteli na analizo grafitov kot mobilizacijskega sredstva. Čeprav se (tudi v procesu gentrifikacije) grafiti uspešno inkorporira na področje hegemonije in jih skozi legitimizacijo in dovoljene površine za grafitiranje izrabljajo za promocije in reducirajo na umetniške artefakte, grafiti vseeno ostajajo v domeni skupin, ki se zoperstavljajo poskusom tovrstnih »ugrabitev« s strani potrošniškega kapitalizma.

Grafiti in *street art* kot mobilizacijska praksa AKAP-bloka

Za potrebe te raziskave sem analizirala okoli 60 grafitov in nalepk z vstajniško vsebino in simboliko, pri čemer ugotavljam, da tako simbolika kot vsebina analiziranih grafitov razkrivata, da so večino nasprejali anarhisti in anarhistke. Grafiti in nalep-

ke so bili dokumentirani predvsem v središču Ljubljane in okolici. Nekateri so bili šablonski, večina jih je bila nasprejanih prostoročno. Najpogosteje so bili nasprejani s črno, rdečo, črno-vijoličasto (barva anarhofeminizma) ali modro-rožnato barvo oz. barvno kombinacijo. Poleg zapisov je pomembna tudi analiza znakov in simbolov,

Nalepka *Začuti duha upora* (Foto: Monika Kropelj)

prek katerih prepoznavamo ideološke usmeritve ali avtorje/avtorice materialov. Tako lahko namreč identificiramo posamezne skupine, ki so pisale grafito, in jih razmejujemo od drugih skupin, ki uporabljajo enake ali podobne slogane, vendar z nasprotnih ideoloških preferenc.⁴ Med simboli grafitov AKAP-bloka je bil najpogostejši simbol anarhističnega A in anarhistične zastave. Nekajkrat je bila uporabljena tudi kratica ACAB⁵ (*All Coppers Are Bastards*). Na grafitih in šablonah je bilo v ospredju največkrat besedilo, medtem ko smo lahko na nalepkah videli tudi veliko druge simbolike. Med temi je bila pogosta črna peterokraka zvezda, simbol anarhizma.

Vstaje so trajale od konca oktobra 2012 do aprila 2013, vendar gradivo zajema tudi nekatere grafito, ki so nastali po tem času. Zakaj? Zahtev in sloganov AKAP-bloka že zaradi temeljnih načel delovanja ne moremo zreducirati zgolj na čas vstaj. V nasprotju z nekaterimi drugimi vstajniki oz. vstajniškimi skupinami zahteve niso bile omejene ne prostorsko ne časovno, ampak so se opirale na dolgoročne sistemske spremembe, prakse in akcije, ki so potekale že pred vstajami in se nadaljujejo tudi po njih.

Grafitarskih/nalepkarskih akcij je bilo med vstajami več in so bile povezane s pozivi na protest ali pa je šlo za izpisovanje družbenokritičnih sloganov. Za lažjo analizo sem jih razdelila v tri kategorije: 1. grafito, ki neposredno vabijo k organizaciji in sodelovanju na protestih; 2. gradiva, ki so nastala kot odgovor na dogajanje na protestih; in 3. gradiva, ki so nastala kot odgovor na rezultate protestov

⁴ Npr. že omenjena skupina Avtonomni nacionalisti, ki se prek grafitov in drugih orodij med drugim opredeljuje tudi proti kapitalizmu.

⁵ Vseh ali celo večine grafitov s to kratico ne moremo pripisovati anarhistom, ker jo uporabljajo tudi navijaške skupine idr.

Mobilizacijske vsebine

V kategorijo mobilizacijskih grafitov, ki neposredno pozivajo na proteste, sem na eni strani uvrstila predvsem šablonske grafite *Proti republiki kanglerjev*, z dopisanim datumom protesta; *Organize* s pogosto simboliko majhnih rib, ki so skupaj močnejše od ene večje; pozive *Razlastimo kapitaliste*; *Kolektivizacija vsega*; *Vstaja 9. 3. 2013 ob 15.00 Kongresc*; *Proti diktaturi kapitala gradimo solidarnost in odpor*; *Kapitalizem proti ljudem, ljudje proti kapitalizmu* ali subverzivni dopis *naša last*⁶ na oglasu za Gorenje. Na drugi strani lahko med mobilizacijske vsebine štejemo tudi tisto produkcijo, ki je med vstajniškim vrenjem pozivala k pridružitvi anarhistični(m) skupini(am) oz. organizaciji novih: *FAO: Federacija za anarhistično organiziranje*, *Pridružite se lokalni anarhistični skupini ali organizirajte svojo*, s pripisom spletnega mesta federacije in s podobo vstajnika z megafonom.

Ti in številni podobni grafiti/nalepke so pozivali k organiziranju, nanašali pa se niso zgolj na vstajniški čas in posamezne proteste, temveč so nagovarjali k dolgoročni (samo)organizaciji onkraj obstoječega sistema. V anarhističnih/avtonomističnih krogih je koncept samoorganizacije vgrajen v same temelje in se kot praksa vsak dan uveljavlja v raznolikih kolektivih (bodisi prek *DIY*, *food not bombs*, skvotiranja

Grafit 21. december 2012 – *proti republiki kanglerjev* (Foto: Monika Kropej)

oz. avtonomnih prostorov⁷ itd.). Tovrstno alternativno delovanje se širi tudi pri nas, vpeljujejo pa ga lokalne mreže aktivistov (poleg že omenjenih npr. zdaj že nedelujoči Sindikat samoorganiziranega delavstva, Zadruga Urbana, Urbane brazde itd). Korošec zapiše, da potreba po samoorganizaciji izhaja iz predpostavk, da institucije, ki naj bi zastopale naše interese, tega v veliki meri ne počnejo, da interesov

⁶ Nalepka *naša last*, ki jo je natisnil Protestival, je bila poziv k direktni akciji naključnim mimoidočim oz. vsem drugim, da jo nalepijo tam, kjer se jim zdi primerno.

⁷ O avtonomnih prostorih Korošec piše kot o pomembnih, saj pomenijo infrastrukturno podporo pri organiziranju in političnem delovanju, so pa tudi laboratoriji, v katerih se preizkušajo ideje o alternativnih načinih organiziranja, delovanja in življenja (Korošec, 2014: 35).

ljudi ne bo branil nihče namesto njih in da so pravice vedno izbojevane v bojih (Korošec, 2014: 37). Izhaja iz gibanj italijanske levice – Autonomia in avtonomnih ter antifašističnih gibanj v Nemčiji (Katsiaficas, 2006). »Avtonomni so zavračali vse, od obstoječega sistema do ideoloških oznak, vključno z oznako anarhizma.« (Milstein, 2011: 353) Za doseg teženj po neodvisnosti tako od strank/sindikato kot od zunanjih vsiljenih struktur so uporabljali dvojno strategijo: vzpostavljanje osvobojenih prostorov (skvotiranje) in militantna konfrontacija v bran protikulturi in za napad na represivne/fašistične prvine v družbi (črni blok) (ibid., 2011: 353). Koncept samoorganizacije je od vsega začetka vpet v samo delovanje AKAP-bloka in njegovo notranjo organizacijo. Tovrstni pozivi so bili v AKAP-bloku zastopani tudi prek drugih mobilizacijskih gradiv, na transparentih, letakih in objavah na spletu: »Zato se želimo organizirati v skupščine, samoupravna delovna okolja in skupnosti ... Če bomo pustili, da nas zreducirajo zgolj na volivce, bomo ponovno oropani naše prihodnosti!« (Antikapitalistični blok, 2013)

Odziv na vstajniško dogajanje

Skladno z nasprotovanjem obstoječi sistemski ureditvi je veliko uličnih zapisov/nalepk nastalo kot odgovor na policijsko nasilje in represijo državnih organov nad vstajniki.⁸ Policija je na nalepkah in grafitih predstavljena kot sistemski lakaj,

Nalepka *Proti diktaturi kapitala gradimo solidarnost in odpor* (Foto: Monika Kropelj)

kot »omejevalec« svobode. Napisi *Policija povsod, pravice nikjer* ali *Ograje povsod, svobode nikjer* so se pojavljali v več različicah, kot grafiti ali nalepke. Na vstajniških nalepkah smo policiste videli predvsem v polni bojni opremi (čela-

⁸ V času vstaj med oktobrom 2012 in aprilom 2013 je bilo pridržanih več kot 200 ljudi, velikokrat so jih prijeli tudi policisti v civilu ali celo na podlagi lažnih oz. izmišljenih kaznivih dejanj (glej npr. T. H., 2015).

de, ščitniki, ograje, orožje – t. i. robocopi), s ščiti, obrnjenimi proti vstajnikom. S temi podobami (iz protestov) se je na nalepkah nakazovalo na policiste kot uslužbenca moči, kot del struktur, ki branijo elite/kapital/obstoječi red in ne ljudi, na drugi strani pa vstajnike kot tiste, ki se zoperstavljajo, rušijo obstoječi (nepravični) red. Podobno smo lahko brali tudi slogane *Stop represiji!* ali pa zapise ACAB. Tovrstni diskurz širi dojemanje nasilja onkraj fizičnega nasilja posameznikov v sistemsko nasilje države oz. državnih aparatov.

Večinoma so vstajniki sporne policijske metode pridržanja sprejeli z novimi protesti in neodobravanjem, kljub temu pa se je (tudi na račun medijskega poročanja) veliko vstajnikov distanciralo od tistih protestnikov, ki so bili žrtve policijskega nasilja in pridržanja ter se tako postavilo na stran »vzdrževanja reda« in preganjanja »razgrajčev, nasilnežev«.

Med novimi družbenimi gibanji obstaja že od alterglobalizacijskih gibanj na začetku tisočletja razdor med zagovorniki in nasprotniki uporabe/neuporabe protisistemskega nasilja, ki ga na drugi strani zelo uspešno in vztrajno izkoriščajo hegemonске sile, do antagonizma pa se soglasno opredeljujejo tudi množični mediji. Gelderloos trdi, da nenasilje zagotavlja monopol države nad nasiljem in da pacifisti dejansko opravljajo vlogo države s tem, ko že vnaprej »pacifirajo« opozicijo (Gelderloos, 2007: 33). Opozarja tudi, da pacifizem kot ideologija danes prihaja iz privilegiranega konteksta (pacifisti so večinoma belci srednjega razreda) in se ne meni za dejstvo, da je nasilje že prisotno in da je neizogiben in celosten del obstoječe družbene hierarhije (ibid., 2007: 19). Že Gramsci je pisal, da se v parlamentarnem sistemu izvajanje hegemonije na terenu odlikuje s kombinacijo sile in soglasja (Gramsci v Lukšič in Kurnik, 2000: 35). Če govorimo o vstajah v Sloveniji, smo priča še enemu absurdu, to je definicijam nasilja s strani oblasti. Opazimo lahko, da oblast definicije prilagaja situacijam. Tako je bilo npr. tresenje ograje s strani protestnikov ali bolj zavzeto skandiranje protestnikov v črnih oblačilih označeno za nasilje, obmetavanje s solzivcem, nasilno odstranjevanje protestnikov ter neupravičene aretacije s strani represivnih aparatov pa kot legitimno ohranjanje reda in miru. To samo potrjuje, da oblast potrebuje »nasilje«, da legitimizira svojo moč in z deljenjem na »dobre/legitimne/dostojanstvene« protestnike in »huligane/razgrajčeve« preusmerja pozornost ter s tem slabi moč od spodaj.⁹

AKAP-blok v vseh gradivih poziva protestnike, da se zoperstavijo redukciji protestniških praks zgolj na prisotnost in mirno protestiranje na vstajah. Zagovarja »heterogenost upora«, »legitimnost vseh vstajniških praks« in se s tovrstnim diskurzom postavlja v bran tudi tistim direktnim akcijam, ki niso omejene zgolj na prisotnost ali na deljenje rož policistom. Tako sporočilo sta imeli tudi nalepki *Začuti duha upora*, z vstajniško fotografijo v ozadju, ali *Proti izključevanju, politikom in kapi-*

⁹ Pri tem je treba poudariti tudi skoraj obsedeno iskanje »levih ekstremistov«, kar je v zadnjih letih postala stalnica delovanja parlamentarne desnice. Prišlo je tudi že do obravnav na Komisiji za nadzor obveščevalnih in varnostnih služb.

talu gradimo solidarnost in odpor. Protikapitalistični blok dojema nasilje predvsem kot sistemsko nasilje oblasti: » ... njihovo nasilje, najsi bo gola represija ali ekonomsko in socialno zatiranje, poskušajo prikazati kot legalno, naš srd nad pogoji bede, v kateri smo prisiljeni živeti, pa kot kriminal.« (Antikapitalistični blok, 2013)

Odziv na vstajniški izkupiček

Solidarnost je praksa, ne jebena stranka! (grafit)

Za najbolj obširno grafitarsko akcijo štejem protivolilne grafite pred državnoborskimi volitvami julija 2014. Zakaj tudi to akcijo obravnavati v kontekstu vstajniškega bloka? Protivolilna akcija je znova predstavila ključno razliko med AKAP-blokom in drugimi vstajniki. Na volitvah sta se za parlamentarne sedeže namreč potegovali dve t. i. vstajniški stranki, Koalicija Združena leвица (ki je osvojila šest sedežev) in stranka Solidarnost. Tako je tudi protivolilne grafite mogoče brati v kontekstu vstaj. Navsezadnje so se protikapitalisti znotraj vstaj prek različnih gradiv predstavljali prav z omenjenimi zahtevami, v grafutih pa so bile tudi s hashtagi (#vstaja) večkrat nakazani vstajniški slogani. V okviru protivolilne akcije so bile glavne kritike usmerjene v obstoječi sistem parlamentarne demokracije, volitve so bile na več mestih označene kot farsa. V tem kontekstu smo lahko spremljali številne že uveljavljene/stare/mednarodne slogane, kot so *Volitve ne spremenijo ničesar*, ali pa anarhistični slogan, citat anarhistke Emme Goldman, *Če bi volitve karkoli spremenile, bi bile prepovedane*. Na drugi strani je bilo veliko gradiva namenjenega komentiranju politik

in strank (tudi tistih v nastajanju): *Ne rabimo nove vlade, ampak nov način odločanja in Moč ljudem, ne strankam, Nikoli sluga, nikoli gospodar! ali pa Kapitalizem na referendum! #Vstaja*, z anarhističnim A. Nalepke so bile večinoma v (anarhistični) rdeče-črni kombinaciji. Strankarski sistem je bil skozi

Grafit *Policija povsod, pravice nikjer* (Foto: Monika Kropelj)

grafite in nalepke predstavljen kot omejevalec prave demokracije, svobode: *Svoboda ne rabi stranke*, ali pa *Ni važno, koga voliš, vedno ti nekdo vlada*. Brali smo lahko tudi nalepke s citatom in podobo Ivana Cankarja: *Politika je kurba!*. S tovrstno intervencijo (podobo, citati in parafrazami Cankarja) so vstajniki svoj boj gradili tudi na kulturni dediščini in avtorjih, ki so med slovenskimi politiki visoko cenjeni in tudi večkrat citirani.

Na drugi strani je bilo mogoče opaziti tudi nalepke z živalskimi motivi in ljudskimi izreki: *Svinje se menjajo, korito ostaja*; *Vedno iste face*, z motivom treh prašičev; ironičen zapis *Volitve so tu! Razglašen je svetovni mir in lisjaki kar na enkrat kokoškam privoščijo dolgo in zdravo življenje*«, s podobo kokoške in lisjaka, ipd.

V času vstajniškega gibanja se je kljub dejstvu, da so vstaje potekale od spodaj in da v proteste formalno niso bile vključene nobene stranke ali sindikati, ki bi mobilizacijo organizirali na tradicionalni način, prek medijev začel širiti apel po predstavnikih vstajnikov oz. pozneje, kot se izrazi Andrej Pavličič, po »diktatu vstajniške stranke« (Pavličič, 2013). AKAP-blok se je ob več priložnostih in z različnimi metodami upiral zahtevam po predstavnikih: »Napadamo vsako obliko avtoritarnosti in zatiranja. Našega besa ne more nihče predstavljati, saj to zgolj ponavlja vzorec, proti kateremu se borimo.« (Antikapitalistični blok, 2013)

Kot ugotavljata Sitrin in Azzellini, slogan *Nihče nas ne predstavlja*, kot eden odmevnejših sloganov na protestih po svetu po letu 2008, ni uperjen zoper določene politične predstavnike, ampak pomeni splošno zavrnitev reprezentativnega predstavnštva (Sitrin in Azzellini, 2014: 40–41). Tudi gibanje 15M je bilo utemeljeno na odločitvi, da ne bo imelo predstavnikov ali liderjev, uporabilo je torej stari anarhistični princip, za katerega Castells pravi, da je spravljal medije ob pamet (Castells, 2012: 129). Tovrstna gibanja tako nimajo programa, ampak sledijo »logiki horizontalnosti«, pri čemer sta vzpostavljena dva vzporedna svetova (družba oblasti in družba odpora), ki potrebujeta tudi kanale posredovanja in ne zgolj spopadov in represije. To funkcijo prevajanja med svetovoma prevzamejo bolj ali manj virtualne figure, na primer Subcomandante Marcos pri mehiških zapatistih oz. kot pravi Zadnikar (2011), predstavnik Anonimnih je lahko vsakdo izza maske Guya Fawkesa. Diskurz nehierarhičnosti in antiavtoritarnosti je bil prisoten v vseh mobilizacijskih in drugih gradivih predvsem skozi kritiko kapitalističnega sistema in reprezentativne demokracije, ki temelji na vzpostavitvah hierarhij in avtoritet. Najpogosteje se je pojavljal v zvezi z volitvami, kot sem že ugotavljala predvsem v smislu nelegitimnosti volitev, ki zgolj ohranjajo obstoječe hierarhije in sisteme.

Gradiva, ki sem jih analizirala, spadajo med nehegemonske in subverzivne. Gre za (subpolitična/kontrakulturna) komunikacijska sporočila, ki niso samo izključena iz tradicionalnih medijev, temveč gibanja tradicionalne medije tudi zavračajo kot enega od ideoloških aparatov države.

Tako simboli kot glavni slogani analiziranega gradiva pričajo, da so bili med gonilnimi silami bloka anarhisti in anarhistke, ki imajo bogate izkušnje tako z mobilizacijskimi praksami kot s sodelovanjem na večjih protestih. Milstein zapiše, da je anarhizem v času alterglobalizacijskih gibanj ponudil privlačno prakso, s katero »ni

le sooblikoval sedanjega protikapitalističnega gibanja, temveč je poudaril načela svobode, ki bi morebiti lahko spodnesla hegemonijo predstavniške demokracije in kapitalizma.« (Milstein, 2011: 347) Poleg tega so anarhisti opremljeni tudi s poznavanjem uporov, ali kot je zapisal Peter Korošec:

Uporabnost organizacije, kot je FAO, se je najbolj jasno pokazala v času ljudskih vstaj v Sloveniji (2012–2013) ... Predhodno vzpostavljena struktura je omogočala dnevno komunikacijo in izmenjavo informacij o dogajanju v različnih krajih in mestih ter graditev skupne analize ... Pomembna naloga anarhistične organizacije je tudi akumulacija znanj, izkušenj in dognanj iz preteklih bojev – ustvarjanje kolektivnega spomina kot temelja za delovanje v prihodnosti. (Korošec, 2014: 47)

Vstajniške zahteve AKAP-bloka so bile predvsem izraz kritike ideoloških aparatov države in prevladujoče paradigme vladavine trga dela ter kapitalizma. Diskurz sloganov, s katerimi je AKAP-blok pozival na ljudske vstaje, je bil usmerjen proti neoliberalnemu kapitalizmu, proti obstoječi parlamentarni demokraciji in ga lahko zato v obstoječem političnem okviru uvrstimo na stran nehegemonskih struktur. Zahteve AKAP-bloka izhajajo iz anarhističnih načel delovanja. Vodovnik govori o »novem anarhizmu«, pri čemer navaja širšo opredelitev anarhizma po Clarkovi opredelitvi, »ki anarhizem razume kot politično filozofijo, politično teorijo, ontološko pozicijo ter specifično politično prakso, katere vrednost gre iskati v njeni večdimenzionalnosti.« (Vodovnik, 2011b: 364) Ugotavlja, da danes »gibanja črpajo moč iz pluralnosti organizacijskih oblik upora, prefiguracije vzporednih življenjskih in skupnostnih prostorov, difuzne protimoči, heterogenega izkustvenega učenja direktne akcije.« (ibid.: 374)

Sklep

V uvodu sem se vprašala po funkciji grafitov in *street arta* v mobilizacijskem procesu AKAP-bloka na ljudskih vstajah v Sloveniji. Mobilizacijske grafite in *street art* sem analizirala z dveh vidikov: s tehničnega oz. izvedbenega vidika, ki ga lahko (podobno kot druga mobilizacijska gradiva) umestimo tako v prvo kot drugo mobilizacijsko fazo. Na drugi strani sem se posvetila analizi vsebine. Tako tehnično kot vsebinsko lahko grafite in nalepke kot mobilizacijsko gradivo AKAP-bloka umestimo na področje nehegemonskosti. Skozi analizo grafitov in nalepk je jasno, da je AKAP-blok med vstajami zavzemal stališča antiavtoritarnosti, solidarnosti, samoupravljanja ipd. Pobude in skupine v bloku so se upirale policijskemu nasilju in redukciji vstaj na probleme z vladajočo strukturo. Tako v grafitih in *street artu* kot drugih mobilizacijskih gradivih so opozarjali na potrebo po sistemskih spre-

membah in se v nasprotju s številnimi drugimi pobudami niso zavzemali zgolj za spremembo vladajočih elit.

Ugotavljam, da gre pri grafitih in *street artu* za dvojno mobilizacijsko sporočilo. Gre predvsem za materiale, ki so nehegemonski. Kot taki se s svojo vsebino in prisotnostjo zoperstavljajo pozicijam moči in so že sami po sebi protest proti elitam in vladajočim strukturam, ki si lastijo dominantne medije. Na drugi strani pa so s svojim položajem in sporočili klasični mobilizacijski element, ki poziva k udeležbi. Grafiti in nalepke pa imajo v primerjavi z drugim gradivom tudi neko drugo vrednost, namreč, kolikor so minljivi, so tudi brezčasni. So pričevalci nekega časa/dogodka in dokler jih vidimo na zidovih, je njihov mobilizacijski potencial lahko aktualen še daleč potem, ko potihne rohnenje množic.

Literatura

- ANDUIZA, EVA, CAMILO CRISTANCHO IN JOSÉ M. SAUCEDO (2014): *Mobilization through online social networks: the political protest of the indignados in Spain*. Dostopno na: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369118X.2013.808360#.Ve60fpepN_k (15. julij 2015).
- ANTIKAPITALISTIČNI BLOK (2013): *Antikapitalistični blok: Vsi na ulice!* Dostopno na: <http://www.a-federacija.org/> (15. junij 2015).
- BENNET, W. LANCE IN ALEXANDRA SEGERBERG (2012): *The Logic of Connective Action*. Dostopno na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369118X.2012.670661#.Ve6z0Rhtmko> (3. september 2014).
- BEOKKOI, MARIJE, BERT KLANDERMANS IN JACQUELINE VAN STEKELENBURG (2011): *Quarelling and Protesting: How organizers shape a demonstration*. Dostopno na: http://www.academia.edu/988501/Quarrelling_and_Protesting_How_Organizers_Shape_a_Demonstration (1. september 2015).
- ABRAM, SANDI, GREGOR BULC IN MITJA VELIKONJA (UR.) (2008). *Veselo na belo. Grafiti in street art. Časopis za kritiko znanosti XXXVII(231/232)*.
- ČRNA LUKNJA (2012): *Ne diskriminiramo, vsi so gotovi*. Dostopno na: <http://radiostudent.si/politika/off-komentar/ne-diskriminiramo-vsi-so-gotovi> (3. september 2014).
- CASTELLS, MANUEL (2012): *Networks of Outrage and Hope. Social movements in the Internet Age*. Cambridge: Polity Press.
- DELLA PORTA, DONATELLA, MASSIMILIANO ANDRETTA, LORENZO MOSCA IN HERBERT REITER (2006): *Globalization from Below. Transnational Activists and Protest Networks*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- EUROPEAN MARCH FOR REFUGEE RIGHTS @SAFEPASSAGENOW. Dostopno na: <https://www.facebook.com/safepassagenow/posts/1753516774866215:0> (7. julij 2016).
- FEDERACIJA ZA ANARHISTIČNO ORGANIZIRANJE – FAO (2014): *Anarhistka* 34. Dostopno na: <http://www.a-federacija.org/> (15. junij 2015).
- GELDERLOOS, PETER (2007): *How Nonviolence Protects the State*. Boston: South End

- Press.
- GRAEBER, DAVID (2009): *Direct Action, an Ethnography*. Oakland: AK Press.
- HARDT, MICHAEL IN ANTONIO NEGRI (2010): *Skupno: onkraj privatnega in javnega*. Ljubljana: Študentska založba.
- KATSIAFICAS, GEORGY (2006): *The subversion of Politics*. Edinburgh: AK Press.
- KOROŠEC, PETER (2014): Ideje in prakse organiziranega anarhizma pri nas (1999–2014). *Časopis za kritiko znanosti* XLII(257): 30–52.
- KROPEJ, MONIKA (2007): *Politični grafiti na Slovenskem*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- KROPEJ, MONIKA (2008): Grafitarske bitke. Sprej kot sredstvo [sovražne] komunikacije. *Časopis za kritiko znanosti* XXXVII(231/232): 255–265.
- LUKŠIČ, IGOR IN ANDREJ KURNIK (2000): *Hegemonija in oblast. Gramsci in Foucault*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- MILSTEIN, CINDY (2011): Obeti anarhizma za protikapitalistični odpor. V *Antologija anarhizma 3*, Ž. Vodovnik (ur.), 347–361. Ljubljana: Založba Krtina.
- NOTES FROM NOWHERE COLLECTIVE (UR.) (2003): Direct action: Organizing Chaos. V *We are everywhere: The Irresistible Rise of Global Anticapitalism*, 214–216. London: Verso.
- PAVLIŠIČ, ANDREJ (2013): Mediji ponovno gradijo legitimnost politike, ki so jo vstaje razgradile. *Mediawatch* 45. Dostopno na: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/45/vstaje/> (22. junij 2015).
- SITRIN, MARIA IN DARIO ANZZELLINI (2014): *They can't Represent Us! Reinventing Democracy from Greece to Occupy*. London: Verso.
- T. H. (2015): Na zatožno klop zaradi mariborske vstaje sedel prvi policist. *MMC RTVSLO*, 1. april. Dostopno na: <https://www.rtvsllo.si/crna-kronika/na-zatozno-klop-zaradi-mariborske-vstaje-sedel-prvi-policist/361886> (3. september 2015).
- VELIKONJA, MITJA (2008): Politika z zidov. Zagate z ideologijo v grafitih in street artu. *Časopis za kritiko znanosti* XXXVII(231/232): 25–32.
- VELIKONJA, MITJA (2011): »TU JE SLO!« »JEBI GA I MI SMO TU« – (Anti)balkanski grafiti in street art slovenske urbane krajine. *Mediawatch* 41. Dostopno na: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/41/balkan/> (1. avgust 2015).
- VODOVNIK, ŽIGA (2011a): Anarhizem in tekma idej. V *Antologija anarhizma 3*, Ž. Vodovnik (ur.), 9–15. Ljubljana: Založba Krtina.
- VODOVNIK ŽIGA (2011b): »Novi« anarhizem? V *Antologija anarhizma 3*, Ž. Vodovnik (ur.), 363–384. Ljubljana: Založba Krtina.
- ZADNIKAR, DARIJ (2011): *Epistemologija odpora*. Dostopno na: <https://docs.google.com/document/d/1Hei8bbmGcBKcKcoqwtWmEyZ8B-dtmAHy2mMVHsva1O-o/edit> (3. september 2015).
- ZDRAVKOVIČ, LANA (2014): Misliti nemogoče: onkraj predstavnštva. *Časopis za kritiko znanosti* XLII(257): 53–66.